

PARİSDƏN BİR MƏKTUB, İKİ TARİXİ SƏNƏD

Bir müddət öncə dövrü mətbuatda Vüsala İsmatqızının "Paskal Hacıbəyli Büşe: Ceyhun bəy mühacir həyatının çətin yaşayışı" məqaləsini böyük maraqla oxudum. Bir məqam diqqətimi xüsusilə çəkdi. **Ceyhun Hacıbəylinin gələn Paskal Hacıbəyli Büşe** (Pascal Hadjibeyli Buchet) həyat yoldaşı Timuçin Hacıbəyli haqqında danışarkən deyir:

"İlk tanışlıqda insanda Timuçinin fransız olduğu təəssürü yaranır. Çünki fransızca ana dili kimi danışır, fransız mədəniyyəti ilə yaxından tanış idi. Bir sözlə, o, fransız idi. Hatta Timuçin qeyri-adi bir fransız idi. Yüksək dünyagörüşü malik olmaqla yanaşı, fransız ədəbiyyatını, incəsənətini, musiqisini, kinosunu, teatrını çox sevirdi. Parisdə İncəsənət Akademiyasının heykəltarşılıq fakültəsini bitirmişdi, Fransanın dünya şöhrətli heykəltarı Buşaran (Bouchard) tələbəsi olmuşdu, həmçinin Növi-Sür-Sen (Neully-sur-Seine) şəhərindəki Pastör (Pasteur) liseyində təhsil aldığı zaman böyük filosof Jan-Pol Sartrdan (Jean-Paul Sartre) də dərslər almışdı. Sonradan onlar dosta çevrildilər. Mən bu gün də Sartrın Timuçin haqqında yazdığı məktubunu qoruyub saxlayıram. Fransanın bu tanınmış filosofu Timuçinin xatrinə olduca çox istəyirdi. Məktubda o, Timuçinin keyfiyyətlərindən danışır".

Görkəmli yazıcı, istiqbal mücahidi Ceyhun Hacıbəylinin oğlu Timuçin Hacıbəyli haqqında hələ ötən əsrin 90-cı illərindən – "Vətən" Camiyyatında işlədiyim vaxtlardan kifayət qədər məlumatım olsa da, onun XX əsr fransız filosofu, yazıcı və dramaturq, ekzistensialist ədəbi-fəlsəfi cərəyanının yaradıcılarından biri, 1964-cü il ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatına ("zəmanəmizə mühüm təsir göstərən ideyalarla zəngin, azadlıq ruhu və yaradıcılıq haqqı xatırları ilə əs-

lanmış əsərlərinə görə") layiq görülsə də, bundan imtina edən Jan-Pol Sartrla dost olması, məktublaşması faktı mənim üçün təzə idi. "Vətən" Camiyyatının sadri işgahçılar **Xalq yazıcısı Elçinin Timuçin Hacıbəyli** ilə Parisdə görüşdiyünü, sonralar da onunla əlaqə saxladığını və məktublaşdığını bilirdim. Elçin müəllim məlumatım çox maraqlı olduğunu, böyük əhəmiyyət dəşdiyini və həmin məktublarnı əldə edilməsini tövsiyə etdikdən sonra Paskal Hacıbəyli Büşenin ünvanını almaq məqsədi ilə Vüsala İsmatqızına məktub yazdım. Ünvan cavabı gecikmədi, Paskal Hacıbəylinin ünvanını göndərdi, eyni zamanda bildirdi ki, yaxın vaxtlarda Timuçin Hacıbəylinin xatirələrini çap olunacaq və o məktub da həmin kitabda yer alacaq. Xəbar məni xeyli sevindirdi, bununla belə xanım Paskala yazmadığım məktubda əşadığadəkən də qeyd etdim: "Mən Ceyhun bəyin tədqiqatçısıyam. Onun haqqında namizədlik dissertasiyası yazmış, doktorluq dissertasiyama da geniş bəhs etmişəm. C. Hacıbəylinin seçilmiş əsərlərini, o cümlədən fransız dilində qələmə aldığı "Bir il xayllarda və bütöv bir ömür" (tərcüməçi Mirzəbala Əmrahov) adlı memuarını nəşr etdirib. Ümumiyyətlə isə mətbuatda C. Hacıbəyli ilə bağlı 100-dən çox məqaləm dərc olunub. Bunları deməkdə məqsədim Hacıbəyli ailəsinə böyük marağın təsadüfi olmadığını bildirməkdir və bütün bunlardan sonra Sizdən xahiş edirəm ki, əgər mümkünsə, yuxarıda adıçəkilən məktubun surətini mənə göndərsiniz. Əvvəlcədən Sizə minnətdarlığımı bildirirəm. Vüsala xanım mənə yazmışdı ki, Siz Timuçin Hacıbəyli ilə bağlı xatirə kitabı nəşr etdirəcəksiniz. Bu, çox əladır! Sizi bu münasibətlə təbrik edir, təşəkkürümü bildirirəm. Şədam ki, Timuçin bəy haqqında kitab nəşr etdirməyiniz. İnanıram ki, bu əsər böyük Hacıbəyilərin nəslinin Parislə bağlı həyatımda daha yaxından tanışlıq məna qiyətli hədiyyə, mötəbər mənbə olacaqdır."

Çox çəkmədi Parisdən – xanım Paskaldan məktub aldım. O yazır: "Sizin rəğbətlə məktubunuza və Hacıbəyilərin ailəsinə göstərdiyiniz marağa görə təşəkkür edirəm. Ərim Timuçin Hacıbəylinin, Ceyhun

Bay Hacıbəylinin oğlunu "Xatirələr"ini, ilk növbədə, fransız dilində nəşr etdirmək layihəmişdir. Şübhəsiz ki, o, atası, anası və qardaşı barədə danışır. İstəyirəm ora illüstrasiyalar, ailə və digər fotosəhifələr, o cümlədən, Jan-Pol Sartrın Timuçinə ünvanladığı məktubu da əlavə edim, mədam ki, tam bir başlıq Timuçinin fəlsəfi müəllimi olmuş Jan-Pol Sartra hasr olunur, buna görə də başa düşəcəksiniz ki, bir neçə aydan sonra nəşr olunub, sizinçün də alçatın olacaq bu memuarlara görə hələ bu məktubu özümə saxlamalıyam. Sizi bu barədə məlumatlandıracağam".

Bu məktubdan bir müddət sonra xanım Paskal oğlu ilə birlikdə Bakıda qonaq oldu, təəssüf ki, həmin vaxt biz onunla görüşə bilmədik. Parisə gəyitdikdən sonra xanım Paskaldan bir məktub da əldə o yazdırı. "Ötən həftə Bakıda olanda sizinlə əlaqə saxlaya bilmədiyim üçün məni bağışlamazınız xahiş edirəm. Bakıya çatan kimi, sız və bəzi dəyişikliklərə məruz qalan bir proqramla hərəkət etməli oldum. Bizi qəbul edən tərəfə bildirmişdim ki, sizinlə görüşmək niyyətim var, onlar da sizin iştirakınızla bir saməmayi təşkil etməli idilər. Bir az planların dəyişdiyi səbəbdən, hadisələrin gedişi də dəyişdi. Buna çox təəssüf edirəm, neyləyək, belə alındı.

Mən və oğlum Benjamin xeyli müasirləşmiş, eyni zamanda öz sınımasını qoruyub saxlamış gözəl Bakını görməkdən xeyli məmnun olduq. Biz, tələsik də olsa, Uzeyir müzeyinə bax çəkildik və kifayət qədər Musiqi Akademiyasında oldu, bir o qədər maraqlı proqramdan ibarət aşxam konsertinə dəvət etmişdik".

Bu günlərdə isə xanım Paskaldan daha bir məktub əldə o, Jan-Pol Sartrın Ceyhun Hacıbəyliyə məktubundan əlavə fransız yazıcısı və filosofu, ekzistensializm cərəyanının nümayəndəsi, dramaturq və tanqidçi, sağlığında "Qərib vətəni" adlandırılan ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatı laureatı (1957) Alber Kamyunun da Timuçin bəyünə ünvanladığı məktubu ünvanına göndərmişdi. Hacıbəyli nəslə, xüsusilə isə Ceyhun Hacıbəylinin oğlu Timuçin bəy, onun həyatı, fəaliyyəti ilə bağlı məlumatları daha da zənginləşdirəcəyinə nəzərə alaraq məktublarnı oxucuların diqqətinə təqdim edir və həmin məktubları da daxil olmaqla xanım Paskalla yazışmalarını təmənənəsiz, operativ, böyük məmnuniyyətlə və ən asası yüksək peşəkərlilik dilimlə çevirdiyinə görə fransız dili üzrə istedadlı mütəxəssis **Mirzəbala Əmrahov** minnətdarlığımı bildirirəm. ♦

Abid Tahiri
filologiya üzrə elmlər doktoru

Cənab HACİBƏYLİYƏ
Paris 7, Bak küçəsi, 77

Hörmətli cənab,
Mən birisi gün İngiltərəyə yola düşürəm və ayın sonunadək Parisdə olmayacağam. Həqiqətən mən Jan-Pol Sartra demişdim ki, "La FRANÇAISE" həftəlik qəzeti sizə ifadə verə bilər, lakin mənə elə gəlir ki, hal-həzrədə nəsə alınmır. İstəsəniz, Kombaya, cənab J.P. VİVENİN yanına gedib, ondan "La FRANÇAISE"lə məsələnin nə yerdə olduğunu soruşa bilərsiniz. Sizə hələ lazımi kömək edə bilmədiyimdən təəssüf hissi keçirirəm, doğrudan da, bu, həmişə asan alınmır. Gaytdan kimi bu istiqamətdə digər addımlar atacağam. Görüşənədək ən səmimi salamlarımı qəbul etməyinizi xahiş edirəm.

ALBER KAMYU
6 yanvar 1946-cı il

Özimiz HACİBƏYLİ,
Alman dilinə nəşr olunmuş əsərim barədə danışmaq niyyətimizi mənə ünvanladığınız üçün xüsusən şad oldum. Düşünürəm ki, mənə uzun müddətdən bəri yaxşı tanışdığınız üçün fikirləri dinləyicilərə izah etməyi çox başqaşlandıran siz daha yaxşı bacararsınız. Təhliliniz, savadınız və intellektiniz isə sizə acnab düşüncələri daha daqiqlik və aydınlıqla ifadə etmək üstünlüyü verir.

Jan-Pol SARTRE
25 noyabr

